

ПРОФЕСІЙНА САМОСВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ТА ЗМІСТ ЇЇ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ

Ю.М. ЧЕМОДУРОВА

Україна, м. Запоріжжя, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Сучасна професійна педагогічна освіта активізує пошук моделей підготовки педагогічних працівників, що відповідають вимогам часу, тому що до професійної педагогічної діяльності пред'являються підвищені вимоги, і це стосується не тільки особистісних якостей, але й рівня фізичного та психічного здоров'я. Найбільш перспективною визнається модель професійного розвитку (саморозвитку), де провідним чинником розвитку є внутрішня активність людини, потреба в самореалізації [2].

Суб'єкт-суб'єктна модель професійної освіти, на відміну від суб'єкт-об'єктної, спирається на внутрішні фактори розвитку фахівця. До таких внутрішніх факторів відносяться інтегральні характеристики особистості - педагогічна спрямованість, професійна компетентність, емоційна гнучкість, стійкість, мотиваційна готовність до творчої діяльності, педагогічна рефлексія, потреба в самореалізації та ін. [5]. Все це є основою формування професійної самосвідомості особистості.

Вітчизняні і зарубіжні вчені (Б.Г. Ананьєв, У. Джеймс, О.М. Леонт'єв, В.С. Мерлін, Д. Роджерс та ін.) розглядають самосвідомість як внутрішнє «ядро» особистості або як її свідоме джерело. Це підкреслює фундаментальну роль свідомості і досвіду життєдіяльності людини, активності особистості у формуванні себе, єдності особистісного і професійного розвитку. Формування самосвідомості пов'язується з процесом індивідуалізації, з процесом зростання сил і цілісності особистості (Л.С. Виготський, Л.І. Божович, С.Л. Рубінштейн).

Вітчизняні психологи в своїх дослідженнях розглядають також питання структури самосвідомості (В.С. Мерлін, Л.Д. Олійник, І.І. Чеснокова, В.В. Столін). Якщо розглядати самосвідомість, як засіб саморегуляції суб'єкта діяльності, то структура самосвідомості буде складатися з таких компонентів:

- моральний і етичний компоненти;
- усвідомлення себе як суб'єкта діяльності;
- усвідомлення і оцінка своїх психічних особливостей і властивостей;

- усвідомлення різних відносин;
- усвідомлення себе у розвитку.

На відміну від самосвідомості взагалі, професійна самосвідомість більш специфічна за своїм змістом. Якщо самосвідомість формується в життєдіяльності та спілкуванні з навколишніми людьми і є результатом пізнання себе, своїх дій, психічних якостей тощо, то професійна самосвідомість — це проекція всіх структурних компонентів самосвідомості на професійну діяльність [4]. Тобто, у професійній самосвідомості на перший план висувається зміст самої професійної діяльності особистості.

Виходячи із тези про самосвідомості як засіб саморегуляції суб'єкта діяльності, можна визначити, що структура професійної самосвідомості складається з наступних компонентів:

- усвідомлення професійної моралі;
- усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності;
- усвідомлення і оцінка відносин, міжособистісних стосунків;
- усвідомлення власного професійного розвитку у часі.

Зміст морального компоненту самосвідомості характеризується рівнем розвитку моралі та розумінням моральних засад у діяльності. Професійна моральність знаходить свій прояв у виборі відповідних способів і засобів для виконання професійної діяльності у відповідності з нормами суспільства та професійного співтовариства.

Усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності означає усвідомлення власної відповідальності та значущості своєї ролі у формуванні цілей та завдань діяльності, виборі засобів виконання діяльності, в отриманні кінцевого продукту. Не менш важливим є й усвідомлення своєї індивідуальності у виконанні діяльності.

Важливим у структурі самосвідомості вважається усвідомлення психічних якостей, особливостей особистості. У професійній самосвідомості міститься розуміння саме тих властивостей і якостей, які необхідні для успішного виконання професійної діяльності, тобто професійно важливих якостей. Для різних професій ці якості будуть різними, але ступінь їх усвідомлення помітно впливає на вибір завдань, на хід виконання діяльності, на впевненість у собі.

Усвідомлення і оцінка відносин, стосунків є важливим компонентом як у структурі професійної самосвідомості, так і самосвідомості взагалі. Включення людини на тривалий термін до референтної групи обумовлює розвиток цих відносин. Саме в цих умовах формується ставлення людини до самої себе як до фахівця, ставлення до

колег у професійному співтоваристві, відношення до своєї професійної діяльності та оцінка ставлення інших до себе.

Одним з найважливіших компонентів для процесів саморегуляції і саморозвитку особистості, на думку дослідників, є усвідомлення власного розвитку у часі. На кожному етапі життя людини, в тому числі й в період професійної діяльності, саме через самосвідомість здійснюється зв'язок між минулим, сьогоденням і майбутнім. Тут професійна самосвідомість відображає розвиток людини за такими ознаками як зростання професійної майстерності, підвищення авторитету, зміцнення соціального статусу, кар'єрне зростання тощо. Важливе значення має також постановка цілей і контроль за їх здійсненням [4].

Таким чином, структура професійної самосвідомості включає уявлення людини про себе як про члена професійного співтовариства, носія професійної культури, в тому числі певних професійних норм, правил, традицій даної професійної групи. В ці уявлення включаються й характеристики людини, що визначають успішність її діяльності. До них відносять професійно важливі якості, якими можуть виступати індивідуально-психологічні властивості й ставлення особистості. Ставлення особистості включають: ставлення людини до професії; до себе як до суб'єкта діяльності; до інших людей (колег, начальника, клієнта); до об'єкту та предмету праці; до умов праці та інше.

Література:

1. Акбиева З.С., Терновская О.П., Шнейдер Л.Б. Психология карьеры и профессионально-релевантное поведение специалиста / З.С. Акбиева, О.П. Терновская, Л.Б. Шнейдер. - М.: Изд-во МПСИ, 2008. – 328 с.
2. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала / А.А. Деркач - М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж: НПО МОДЭК, 2004 – 752 с.
3. Елдышова О.А. Профессиональное самосознание как психологическая составляющая профессионального становления / О.А. Елдышова // Фундаментальные исследования. – 2006. – №7. – С. 101–102.
4. Поддубная А.В. Структура и механизмы становления профессионального самосознания / А.В. Поддубная // Психология и жизнь. Сборник научных трудов МОСУ. Выпуск №1. - М.: МОСУ, РПО, 2000. - С.53-57.
5. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека / В.Д. Шадриков. – М.: «Логос», 1996. - 320с.

Надійшло до редакції 14.10.2013 року